

AKADEMIK MOBILLIK BORASIDAGI MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Nazokat Saitkulova

Chirchiq davlat pedagogika universiteti erkin tadqiqotchisi

N.K. Suleymanova

O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlar Akademiyasi

Tillar kafedrasi dotsenti, f.f.f.d., (PhD). taqrizi aosida

Annotasiya: Mazkur maqolada akademik mobillikning xorijiy ta'lim muassasalaridagi farqlari va akademik mobillikning turlari to'g'risida so'z yuritilgan. Talabalar akademik mobillikdagi asosiy to'siqlar muammo sifatida ko'rsatilgan. Xorijiy universitetlardagi ta'lim dasturlari va kurslari tuzilmalari hamda kredit va baholarni o'tkazish muammolari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: mobillik, integrasiyalashuv, virtual mobillik, kredit birliklar, kredit va baholash, virtual mobillik, masofaviy texnologiyalar.

ПРОБЛЕМЫ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ И ИХ РЕШЕНИЕ

Аннотация: в данной статье говорится об отличиях академической мобильности в зарубежных учебных заведениях и видах академической мобильности. В качестве проблемы обозначены основные препятствия в академической мобильности студентов. Освещены структуры образовательных программ и курсов в зарубежных вузах, а также проблемы перевода кредитов и оценок.

Ключевые слова. мобильность, интеграция, виртуальная мобильность, кредитные единицы, кредит и оценка, виртуальная мобильность, дистанционные технологии.

ACADEMIC MOBILITY PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

Abstract: This article describes the differences between academic mobility in foreign educational institutions and the types of academic mobility. Students are major barriers to academic mobility shown as a problem.

Structures of educational programs and courses in foreign universities, as well as the problems of transfer of credit and grades are highlighted.

Key words: mobility, integration, virtual mobility, credit units, credit and evaluation, virtual mobility, distance technologies.

Kirish. Akademik mobillikning xorijiy amaliyotlardan o'ziga xos farqlari mavjud: talabalar xorij ta'lim muassasalarida ham cheklangan, ham uzoq muddatga – bir

semestrda o'quv yiliga o'qish imkoniyatiga ega; bunday xizmat safarlarida ular to'liq o'qitilgan, chet tilini, o'quv rejasiga muvofiq ma'lum fanlarni o'rgangan bo'lsa, talaba tegishli hujjatlarni taqdim etgan taqdirda tayanch ta'lim muassasasiga qaytib kelganida hisobga olinadi. Tayanch muassasa deganda talaba o'qishga kirgan va dastlab diplomini olmoqchi bo'lgan ta'lim muassasasi tushuniladi.

Afsuski, bizning mamlakatimiz uchun talabalarning mobilligi hali Markaziy Evropa talabalari ko'tara oladigan darajada keng tarqalgan emas. Buning uchun bir qator ob'yektiv omillar mavjud: Markaziy Evropada davlat chegaralari yo'q, shuning uchun mamlakatlar o'rtasida harakatlanish qiyin emas, ular orasidagi masofa boshqa masofalar bilan taqqoslanmaydi. Erta yoshdan boshlab, evropaliklar turli tillarda so'zlashuvchilar bilan muloqot qilishadi, bu esa o'smirlilik davrida ikki yoki uch tilda gapirishga imkon beradi. Bu omillar evropalik talabalarga bir ta'lim muassasasidan boshqasiga erkin o'tish, turli ta'lim dasturlarini o'zlashtirish imkonini beradi.

Ta'lim makonida talabalarning akademik mobilligini rivojlantirish bir qator ob'yektiv huquqiy, moliyaviy, ma'muriy va akademik cheklolarga ega. Ulardan ba'zilari faqat federal darajada, ba'zilari esa ta'lim muassasasi darajasida olib tashlanishi mumkin. Shuningdek, akademik mobillikning rivojlanishiga ta'sir qiluvchi sub'yektiv omilni ajratib ko'rsatish kerak. Talabalarning o'zlari mobillik sub'yektiga aylanish istagi, boshqacha aytganda, ularning hamkor ta'lim muassasalarining turli ta'lim dasturlari sharoitida ta'lim olishidir[1].

Talabalarning akademik mobilligi ostida, talabaning ma'lum bir muddatga (bir yilgacha) ta'lim bilan bog'liq bo'lgan boshqa ta'lim muassasasiga (o'z mamlakatida yoki chet elda) o'qish uchun harakatlanishini tushunamiz. So'ngra talaba o'zining asosiy ta'lim muassasasiga qaytadi.

Akademik mobillik zamonaviy ta'limning ajralmas xususiyati hisoblanadi. Ushbu tendensiya umuman ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha olingan fikrlarni yanada qo'llash uchun ushbu jarayonning barcha jihatlarini o'rganish zarurligini ta'minlaydi. Shu jihatdan talabalarning akademik mobilligini amalga oshirish eng muhim masaladir.

Shunday qilib, akademik mobillikni ta'limning globallashuvi omili sifatida, ta'limni integrasiyalashuv mexanizmi sifatida ko'rish mumkin. Ta'lim sub'yektining sifati shaxsning shakllanishiga ta'sir qiladi. Akademik mobillik Boloniya jarayoni doirasida Yevropa ta'lim hududini shakllantirishning zaruriy sharti sifatida ko'rib chiqiladi. Boloniya jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri talabalar, o'qituvchilar, tadqiqotchilar ta'lim almashinuvining akademik mobillik darajasini oshirishdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review).

So'nggi yillarda akademik mobillik, V.A.Galichinning fikriga ko'ra, inson sifatini oshirishning samarali vositalaridan biri sifatida tan olingan. Globallashuvning rivojlanishi bilan mamlakatlar o'rtasida fan va ta'lim sohasidagi almashinuv tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Bu mazkur yo'nalishda millatlararo hamkorlikni

kengaytirish va mustahkamlashga, milliy ta'lim tizimlarining raqobatbardoshligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda [2, -B. 8].

Boloniya hujjatlarida mobillikning ahamiyati haqidagi qarash har doim mavjud. Mazkur maqolada akademik mobillik tushunchasini ochib berish uchun Boloniya jarayonining Magna xaritasi, Sorbonna deklarasiyasi, Boloniya deklarasiyasi, Kommyunike, Yevropa Kengashi Vazirlar Qo'mitasining a'zo davlatlarga akademik mobillik bo'yicha tavsiyasi kabi hujjatlariga tayandik.

V.I.Bogoslovskiy ta'kidlashicha, talabalar, o'qituvchilar akademik mobilligini rivojlantirish davlatlarning Boloniya jarayoniga qo'shilishining eng muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, ko'p bosqichli ta'lim tizimini va kredit tizimini joriy etish bilan bir qatorda, o'z ichiga modulli ta'lim tizimi, ta'lim sifatini ta'minlashning davlat tizimlarini modernizasiya qilish va ta'lim muassasasi ichidagi ta'lim sifatini boshqarish tizimlarini va ta'lim hujjatlarining yangi formatlarini ishlab chiqishni oladi [3, -B. 4].

V.I.Bogoslovskiyning yozishicha, bir yillik stajirovkada ta'lim muassasalariga birinchi semestrda chet ellik talabalarni ingliz tilida, ikkinchi semestrda esa qabul qiluvchi davlat tilida o'qitish tavsiya etiladi, ammo bu faqat o'qish uchun maqbul bo'lishi mumkin. Aniq fanlar va muhandislik ta'limi, hatto shunga o'xshash tillar bo'lishi ham mumkin. O'z navbatida, bu nafaqat til yoki gumanitar fanlar emas, balki barcha ta'lim muassasalarida ingliz tilini chuqur o'rganishni tashkil etish masalasini ko'taradi[3].

Demak, akademik mobillik shaxsiy va kasbiy rivojlanish uchun juda muhim jarayondir, chunki uning har bir ishtirokchisi hayotiy vaziyatlarni hal

qilish va bir vaqtning o'zida ularni o'z va boshqa madaniyat nuqtai nazaridan tahlil qilish zarurati bilan duch keladi.

Turli mualliflar akademik mobillikni turli ko'rsatkichlar bo'yicha tasniflaydilar, ammo bizning tadqiqotimiz kontekstida talabalarining akademik mobilligining uch turini ajratib ko'rsatish kerak: fazoviy (yoki jismoniy), virtual va murakkab (birlashtirilgan). Virtual mobillik masofaviy texnologiyalar orqali akademik mobillikning qulay shaklidir. Fazoviy (yoki jismoniy) ta'lim muassasasida yuzma-yuz o'rganishni nazarda tutadi. Talabalarining akademik mobilligi mazmuni va shakllari uning maqsadi va vazifalari bilan belgilanadi.

Akademik mobillik, tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, talabalarga bir qator maqsadlarga erishish va ehtiyojlarni qondirish imkonini beradi. Maqsadlar va ehtiyojlar juda xilma-xil bo'lishi mumkin va ular ham oqilona (yangi vakolatlarni o'zlashtirish), ham hissiy (ota-onalardan uzoqlashish) bo'lishi mumkin.

V.I.Bogoslovskiyning fikricha, bugungi kunda mobillikning asosiy vazifalari talabaga tanlangan ta'lim yo'nalishi bo'yicha ko'p qirrali xorij ta'limini olish imkoniyatini berish, yetakchi ilmiy maktablar an'anaviy tarzda shakllangan tan olingan ta'lim va fan markazlariga kirish imkoniyatini ta'minlash, talabaning xorij madaniyatining barcha sohalari bo'yicha bilimni kengaytirishga yordam beradi[3].

V.A.Galichinning fikricha, mobillik boshqa muammolarni hal qilish uchun ham muhimdir. Bu shaxsni rivojlantirish, bilim darajasini oshirish va odamlarni ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini yaratish uchun zarur. Bu yangi bilimlarni to'plash, turli o'qituvchilardan o'rganish va yangi vaziyatlarda o'zingizni, takliflaringizni va malakalaringizni sinab ko'rish imkoniyatini beradi. Mobillik til o'rganishga yordam beradi[2].

T.A.Fugelov fikricha, ta'lim muassasasida shakllangan har bir muhit ham kasbiy mobillik talabani shakllantirish uchun sharoit yaratmaydi. Demak, ta'lim muassasasida yoshlarni ijtimoiy munosabatlarga kirishish, hayot va kasbga tayyorlash uchun shart-sharoitlarni yaratish zarurligi to'g'risida savol tug'iladi [4, -B. 106].

Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti rektori V.A.Sadovnichiyning yozishicha, akademik mobillikni amalga oshiruvchi talabalar hamkor ta'lim muassasalariga quyidagilar uchun yuboriladi: qo'shma diplom (darajali) dasturlari doirasida o'qish; ta'lim muassasalararo hamkorlik doirasida (ikkinchi diplom bermasdan), shu jumladan, akademik almashinuv dasturlari doirasidagi ta'limni o'zichiga oladi; stajirovkadan o'tish (shu jumladan til); o'quv (tadqiqot, ishlab chiqarish) amaliyotidan o'tish; yozgi maktablarda (semestrlarda) qatnashish [5]. O'z navbatida, E.V.Kuzevanov talabaning tadqiqot holatini shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi. Uni shakllantirish jarayonining samaradorligi pedagogik shart-sharoitlar tizimi bo'lgan tadqiqot muhitini yaratish zarurati bilan bog'liq [6, -B. 47].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Ko'pgina tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, Boloniya kelishuvi dasturida qatnashgan talabalar akademik mobillikdagi asosiy to'siqlar – til va "kreditlar" tizimining nomuvofiqligi. Faqatgina bunday dasturlarda qatnashishni rejalashtirayotgan talabalar akademik mobillikni amalga oshirishdagi asosiy to'siq sifatida moddiy tomonni qayd etadilar.

V.I.Bogoslovskiy va uning hamkasblarining fikriga ko'ra, talabalarning akademik almashinuvini to'xtatuvchi asosiy omil bu masalaning moliyaviy tomonidir [3].

Ammo akademik almashinuv dasturlaridan birida qatnashish uchun to'lovga qodir bo'lgan talabalar chet elda o'qishda ham muammolarga duch kelishadi.

Boshqacha qilib aytganda, akademik mobillikdagi yuqoridagi cheklovlar tufayli talabalar, men chet el ta'lim muassasasida o'qish uchun vaqtimni behuda o'tkazdimmi, deb o'ylashmoqda. Bu savol mutlaqo adolatli, chunki ta'lim muassasasiga qaytgan talabalar o'tkazib yuborilgan semestr dasturini olishga majbur bo'lishadi.

Psixologik nuqtai nazardan, va'da qilingan va aslida nima o'rtasida ichki qarama-qarshilik mavjud. Shu munosabat bilan, ko'plab mutaxassislarning fikriga ko'ra, akademik mobillikni yanada rivojlantirish bo'yicha o'quv dasturlarini sinxronlashtirish, ta'lim va ilmiy darajalar to'g'risidagi hujjatlarini chet elda tan olish kabi xalqaro miqyosdagi muammolarni hal qilmasdan mumkin emas.

1. Xorijiy universitetlardagi ta'lim dasturlari va kurslari tuzilmalarida farq bor.

Ushbu muammo 2002 yilda Stokgolm seminarida taklif qilingan ta'lim dasturlari mezonlariga rioya qilmaslikdan kelib chiqadi. Bu mezonlarning asosiylari quyidagilardir: umumiy darajani aks ettiruvchi yagona hujjat berish; akademik almashinuv dasturlarida ishtirok etuvchi ikkita ta'lim muassasasi tomonidan o'quv rejaları va ta'lim dasturlarini tasdiqlash; bitiruvchilarning yakuniy bilim va ko'nikmalariga qo'yiladigan talablarni qabul qilish, kredit birliklarining yagona tizimini tanlash; hamkor ta'lim muassasalarida o'qish jarayonida talabalarining o'quv natijalarini to'liq tan olish imkoniyati; akademik almashinuv dasturlari talabalar va o'qituvchilarning mobilligini ta'minlashi kerak.

Tempus loyihalari uchun takliflar tayyorlash bo'yicha ko'rsatmalar. Mezonlarning aniqligiga qaramay, amalda ularni amalga oshirish qiyin. Hamkor ta'lim muassasalarida bir vaqtning o'zida amalga oshirilayotgan dasturlarni ta'limning davlat ta'lim standartining talablari bilan birlashtirish qiyin. Bu muammoni ikkita diplom olish orqali hal qilish mumkin. Biroq, bu yondashuv yuqorida taklif qilingan birinchi mezonga ziddir.

2. Kredit va baholarni o'tkazish muammolari. Kredit va baholash tushunchalarini sharhlash asosida xulosa qilishimiz mumkinki, ular bir-birini to'ldiruvchi bo'lsa-da, kredit miqdoriy ko'rsatkich, baholash esa talabaning o'rganish natijasida olgan bilimining sifat ko'rsatkichidir. Olingan bilimlar sifatini saqlab qolgan holda va ta'lim sifati ustidan samarali nazoratni ta'minlagan holda kreditlarni fanlar bo'yicha taqsimlash borasida ko'plab savollar tug'iladi. Bugungi kunda, bu masalalar to'liq hal qilinmaganligi sababli, talabalar va o'qituvchilar akademik almashinuv sohasida pedagogik qiyinchiliklarni boshdan kechirmoqda [7].

3. Keyingi to'siq, o'quv rejalarining nomuvofiqligi.

Ko'pchilik davlatlarda o'qitish shartlari qat'iy belgilangan va ta'lim davlat ta'lim standarti bilan tartibga solinadi. Bu holat ta'lim muassasalarni har bir semestr uchun kurslarni belgilashga majbur qiladi. O'quv rejasini bajarmaslik o'qishdan chetlashtirish uchun asos bo'ladi [8].

Tahlil va natijalar Analysis and results).

Ta'lim muassasalarning o'quv rejaları bir-biriga mos kelmaganligi sababli (ta'lim muassasasi har bir semestrda milliy-mintaqaviy komponentni hisobga olgan holda fanlarni mustaqil ravishda belgilash imkoniyatiga ega), akademik mobillikni amalga oshirish amalda imkonsiz bo'lib qoladi. To'g'ridan-to'g'ri davlat darajasida hal qilinishi kerak bo'lgan yana bir muammoni alohida ta'kidlash kerak – bu viza va pasport berishdir. Ushbu hujjatlarni qayta ishlash tizimi uzun navbatlar va byurokratiya bilan murakkablashadi, bu esa akademik almashinuv uchun qo'shimcha psixologik to'siq yaratadi. Davlatlarda tahsil olayotgan chet ellik talaba uchun qiyinchilik shundan iboratki, o'qish davomida u mehnat faoliyati bilan shug'ullanish imkoniyatiga ega emas. Shu bilan birga, ushbu muammoni hal qilish chet el fuqarolarini boshqa davlatdagi ta'lim olishga jalb qilish imkonini beradi [9]. Talabalar uchun akademik mobillik turli ta'lim

muassasalarida o'qish, o'qituvchilar va boshqaruv xodimlari uchun esa tajriba almashish, yangi kompetensiyalarni egallash maqsadida boshqalariga tashrif buyurish imkoniyati sifatida qaraladi. Boloniya deklarasiyasini yaratuvchilarga ko'ra, har bir talaba kamida bir semestrni "boshqa joyda, afzalroq chet elda" o'tkazishi maqsadga muvofiqdir. Bo'lajak mutaxassis zamonaviy professional adabiyotlar, yangi asbob-uskunalar va jihozlar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lganligi sababli, bunday almashinuvlarning qiymatini ortiqcha baholab bo'lmaydi.

Хулоса ва таклифлар (Conclusion/Recommendations).

Shunday qilib, Boloniya deklarasiyasini imobillikni oshirish sohasidagi vazifalarni shakllantiradi: xarakat erkinligini samarali amalga oshirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish orqali mobillikni rag'batlantirish, ayniqsa quyidagilarga e'tibor berish kerak: talabalar uchun ta'lim muassasalari va tegishli xizmatlardan foydalanish imkoniyati; o'qituvchilar, ilmiy xodimlar uchun Yevropa davlatlarida ilmiy tadqiqot, o'qitish va qayta tayyorlash maqsadida o'tkazgan davrlarini ularning maqomi va qonuniy huquqlarini buzmaganda tan olish va tasdiqlashdir .

ADABIYOTLAR:

1. Manaeva N. N. Universitet talabasining axborot harakatchanligi zamonaviy dunyoda talabalarning ta'lim sifatining tarkibiy qismi sifatida // Rossiyada pedagogik ta'lim. 2015. No 10. S. 54-59.
2. Galichin, V.A. Ta'limning xalqarolashuvi sharoitida akademik harakatchanlik [Matn] / V.A. Galichin.-M.: Univer. kitob, 2009. -460 b.
3. Bogoslovskiy, V.I. Ko'p bosqichli universitet ta'limida akademik harakatchanlikni rivojlantirish: o'qituvchilar uchun tavsiyalar usuli [Matn] / V. I. Bogoslovskiy, S. A. Pisareva, A. P. Tryapitsyna. - Sankt-Peterburg: Rossiya davlat pedagogika universiteti nashriyoti, 2007. - 95 p.
4. Fugelova, T.A. Mobil talaba - universitetning ta'lim va rivojlanayotgan muhiti mavzusi [Matn] / T. A. Fugelova // Sibir pedagogika jurnali. - 2010. - No 5. - S. 106-116.
5. Sadovnichiy, V.A. Shaxsiy akademik harakatchanlik bo'yicha taxminiy qoida. URL: <http://inpro.msu.ru/files/an/individual.doc>.
6. Kuzevanova E.V. Pedagogika universiteti talabalarining tadqiqot pozitsiyasini shakllantirish [Matn] / E. V. Kuzevanova // Sibir pedagogika jurnali. - 2010.- No 3. - S. 47-52.
7. Orlova O. Boloniya jarayonida rus vagants: Rossiyada oliy ta'lim tez orada umumevropa bo'lmaydi // Ilmiy kengash. 2008. No 10. -S. 29-33
8. Ryagin S.N. O'rta umumiy ta'lim sharoitida akademik harakatchanlikni shakllantirishning pedagogik muammolari // Shaxs fani: gumanitar tadqiqotlar. 2013 yil. 3-son (13). -BILAN. 96-100.

9. Shelkunova T. V. Sibir Federal universitetining talabalarning akademik harakatchanligini rivojlantirishdagi muvaffaqiyati // Tabiiy fanlar sohasidagi etakchi ilmiy va o'quv markazlari asosida ilmiy va ilmiy-pedagogik kadrlarning Rossiya ichidagi harakatchanligini rivojlantirish: Vseros materiallari. ilmiy-amaliy. konf. fan elementlari bilan. maktablar. (Novosibirsk, 2010 yil 11 oktyabr) Novosibirsk, 2010. -S. 65-67.